

DAGENS FRÅGOR

Politik i facklig kapprock

Det är självfallet ännu för tidigt att spå något om utgången av höstens folkomröstning i pensionsfrågan. Men det kan vara lämpligt att något studera ett av de propagandamedel, som utan tvivel spelar en huvudroll i kampanjen inför denna omröstning: fackföreningspressen.

Att denna del av den svenska pressen i den mån den representerar LO-anslutna förbund klart står på obligatoriesidan behöver ju inte närmare framhållas. Det inte minst intressanta i sammanhanget är att detta gäller även sådana LO-förbund som knappast kan sägas ha något fackligt intresse av att en allmän tjänstepensionering införes. De stats- och kommunalanställdas LO-förbund och tidskrifter satsar nära nog lika hårt som t. ex. textilarbetarnas på obligatoriet. Den politiska solidariteten får här liksom ibland tidigare betyda mer än de rent fackliga intressena.

Vad betyder LO-pressen i svenska folkets läsvanor?

Låt oss först se något på upplagorna. Det är svårt att hitta någon exakt möjlighet att mäta dem, eftersom utgivningstiderna varierar så starkt. Men här är i alla fall några siffror:

Som *veckotidningar* utkommer LO:s egen »Fackföreningsrörelsen» med 15 000 ex., de SJ-anställdas »Signalen» med 80 000, samt den största av alla tidningar på det här fältet, »Metallarbetaren» med 230 000 ex.

Varannan vecka kommer »SIA» (Skogsindustriarbetaren), 129 000 ex., »Statsanställd», 110 000, »Kommunal-

arbetaren», 102 000, »Lantarbetaren», 43 000, och »Svensk typograftidning», 15 000 ex.

Varje månad kommer »Byggnadsarbetaren», 125 000 ex., »Beklädnadsfolket», 100 000, »Fabriksarbetaren», 65 000, »Mål och medel» (livsmedelsindustrin), 50 000, »Transportarbetaren», 45 000, samt ytterligare tolv förbundstidningar med tillsammans omkring 175 000 ex.

Med *tio nr om året* utkommer »Handelsnytt» i 81 000 ex., med *åtta nr om året* en tidskrift som har en upplaga på 1 400 ex., med *sex nr om året* fem tidskrifter om tillsammans cirka 50 000 ex., och med *fyra nr om året* slutligen en tidskrift i 2 600 ex.

Teoretiskt skulle detta betyda att de LO-anslutna fackförbunden årligen sprider över 35 000 000 tidningsnummer till sina medlemmar eller att varje LO-anslutna svensk får i genomsnitt 23 nummer årligen av sin förbundstidskrift. I verkligheten blir siffrorna något lägre, eftersom det förekommer att man tillämpar systemet med s. k. dubbelnummer, i synnerhet under sommaren.

Upplagornas storlek är alltså betydande. I det här sammanhanget har det sitt intresse att undersöka, i vilken utsträckning dessa fackliga organ ägnar sig åt att mer eller mindre öppet försöka påverka opinionen politiskt. En liten stickprovsundersökning före valet i höstas gav ganska klart resultat. Den gällde tiden 1 juli-15 september.

Vi börjar redovisningen med ett organ som inte rimligen kan ha anledning att försöka hålla sig väl med staten för att få dess hjälp mot hotande

övergrepp från arbetsgivarens sida: *Signalen*, järnvägsmännens tidskrift.

I nr 26/27 började valkampanjen i all stillsamhet med ett referat av kommunikationsministerns valbroschyr om bilismen samt ett sovjetreportage med udd mot kommunismen. (Det bör här inskjutas, att de fackliga delarna av arbetarrörelsen även under 1956 års valrörelse höll fronten mot kommunisterna betydligt eftertryckligare än det socialdemokratiska partiet.)

Nr 28/29 presenterar ett nytt sovjetreportage i samma stil. Sedan kommer kampanjen igång på allvar i nr 30/31: där handlar en ledare om problemet standard contra missnöje, varvid hrr Wigforss och Erlander citeras, och en artikel kritiserar oppositionens skattesänkingsförslag men försvarar regeringspolitiken, en bilfientlig artikel kan betraktas som ett försvar för regeringen i den frågan, en artikel om Fredrika Bremer lyckas mynna ut i en slutkläm om kristlig socialdemokrati, och slutligen målar en novell upp gångna tiders statarliv i kontrast mot våra dagars folkpensioner.

Så kommer vi ytterligare ett par veckor närmare valet. *Signalens* nästa ledare är upprörd över att borgerlig press vågat kritisera SJ:s taxepolitik. En historisk artikel skildrar en — jag citerar ordagrant — »helgonlikt osjälvvisk världsförbättrare», som strävat att göra USA:s fackliga organisationer socialistiska. En politisk teckning försöker gå illa åt folkpartiet. Två artiklar bygger på det motiv som särskilt flitigt utnyttjats i socialdemokratisk propaganda under senare år: det var värre förr, folk blev utsugna då, de som klagar numera är bara offer för »ha-begär».

Nr 34/35 av *Signalen* innehåller ett ledarstick på temat storfinsans, en teckning som karikerar högern och folkpartiet, ett utförligt referat av den skrift där socialministern försökt för-

svara den socialdemokratiska bostadspolitikern, en artikel om något som kallas »socialturism» (den bygger på temat att vårt land har det bra tack vare socialdemokraterna), samt slutligen en ny artikel om hur svårt det var på 1800-talet.

I nr 36 angriper ledaren högern och folkpartiet, krönikan kritiserar dessa partiets valpropaganda, den politiska teckningen apostroferar socialdemokratin, och ännu en gång tar en artikel upp melodin den gamla svåra tiden.

Nr 37 var det sista som hann ut före valet. Där tar ledaren socialdemokratin i försvar mot talet om »överhetsstaten», den politiska teckningen behandlar det inte alltför blygsamma ämnet »Atomen i fredens tjänst — socialdemokraterna», en artikel heter »Apropos den 16 september» och går på det vanliga framstegstemat, förbundsordföranden avger en valappell »Fram för socialdemokratisk valseger», en artikel försöker övertyga läsarna om att USA:s fackföreningsrörelse när allt kommer omkring inte är så opolitisk som det sägs, och i en annan artikel knyts propagandan an till en redogörelse för det första socialdemokratiska föredraget i Sverige.

I dessa sex nummer av tidskriften *Signalen* finner man bara en enda notis som vågar kritisera något som socialdemokraterna gjort. Tidskriftens kulturkrönikör betecknar där socialdemokraternas valfilm som ett »fruktansvärt underkännade av folks omdöme».

Tidskriften *Handelsnytt* utkom bara med ett enda nummer under den tid undersökningen gäller men hann ändå med en hel del propaganda. Förbundsordföranden svarade — naturligtvis rättroget — på »fyra viktiga frågor inför valet», en artikel hette »Fyra viktiga steg på socialreformernas väg» (behöver vi nämna vem som fick äran av att dessa steg tagits?), en annan bar titeln »Wigforss och välfärdsstaten»,

ett kåseri uppmanade isynnerhet kvinnorna att inte valskolka, en historisk artikel plockade fram ur arkiven berättelsen om ett kvinnligt handelsbiträde som blev illa behandlat vid en förstamajdemonstration 1906, och vidare meddelades att de tre borgerliga partierna inte var med om 1956 års semesterreform. Verket kröntes med en stort upplagd artikel som skulle bygga under den socialdemokratiska propagandans tal om standardhöjning. Lite vid sidan om den direkta valpropagandan ägnades också en sida åt reklam för den av socialdemokratiska ungdomsförbundet startade organisationen »Unga Örnar».

Det skulle bli trötta på detta sätt följa nummer efter nummer av alla tidskrifterna. *Beklädnadsfolket* lyckades placera nio olika politiska inlägg i ett nummer, *Gruvindustriarbetaren* (som har ett blygsammare format) fick däremot inte plats med mer än sex.

Vilken effekt har denna form av politisk propaganda? Det beror naturligtvis i första hand på vilket läsvärde organisationstidningar över huvud kan nå. Den frågan diskuteras ofta och gärna inte minst bland LO-tidskrifternas redaktörer. En av de flitigaste debattörerna är Gösta A. Svensson i *Metallarbetaren*, som bl. a. förfäktar tesen att fackföreningspressen bör få sådana ekonomiska resurser att den ur »aptitlighetssynpunkt» kan konkurrera med den s. k. kolorerade veckopressen. Han anser nämligen — och antagligen med en viss rätt — att det är bland dem som nöjer sig med att läsa veckopress man hittar den största okunnsgheten om fackliga, ekonomiska och politiska frågor samt att veckopressläsandet är alltför utbrett bland fackföreningsmedlemmarna och deras familjer.

Men har man mera måttliga pretentioner än att den fackliga tidningen ska se lika påkostad ut som den tid-

ning man får betala 50—75 öre per exemplar för, så måste man nog säga att LO-pressen i dag hör till det mest välskötta i svensk organisationspress. Och resurserna — både redaktionellt och ekonomiskt — är i många fall sådana att andra folkrörelsers tidskriftsredaktörer måste betrakta dem med häpnad och avund.

För övrigt är det självfallet inte bara en fråga om utseende och redigering, när man vill göra en tidning läst. Fackföreningstidningarna har viktiga fördelar på sin sida: de meddelar upplysningar i frågor som ligger läsekretsen nära — lönefrågor, anställningsförhållanden osv. — och de har en så homogen läsekrets att de inte behöver splittas sig.

Det är dessa gynnsamma utgångspunkter man tar vara på när man i en fackföreningstidning gör politisk propaganda. Man talar inte från någon hög plattform men ändå med den pondus det kan ge att veta med sig att man är van att tillvarata andras intressen bättre än andra själva kan göra. Därför vågar man väl också förutsätta, att det åtminstone för många läsare känns liksom lite tryggare med vad som står i fackföreningstidningen. Det har auktoritet.

Å andra sidan är givetvis den auktoriteten inte outslitlig. Nöter man för hårt på den kan den ta skada. Valstatistiken säger oss ju klart, att en betydande del av de LO-an slutna arbetarna i dag röstar med högerpartiet och folkpartiet. För dem som sålunda lyckats bryta sig ut ur den konstlade solidaritetens band måste alltför stark och ensidig politisk färgning av förbundsorganet leda till misstro mot detta organ som helhet. Det råder inget tvivel om, att LO-förbundens tidskrifter numera gör den fackliga solidariteten en björntjänst genom att propagera för politisk solidaritet. Detta är desto mera riskabelt, som det är

uppenbart att fackföreningsrörelsen kämpar med allvarliga kommunikationssvårigheter: de enskilda medlemmarna, som inte alltför ofta besöker mötena, känner ingen kontakt med den ledning som förhandlar om lönesättning eller den kongress som fastställer uttaxeringar, och därav följer svårigheter att samla rörelsen kring de nödvändiga arbetsuppgifterna. Det är f. ö. just dessa besvärligheter med kommunikationsbanorna som kommunisterna gärna utnyttjar — lägg märke till hur Ny Dag praktiskt taget dagligen under förhandlingsperioden slår fram mer eller mindre fiktiva protestaktioner mot de nya avtalen!

Den borgerliga sidan har ingen anledning att kverulera över eller hysa moraliska betänkligheter mot det förhållandet att LO låter sig utnyttjas av socialdemokratin. Där råder en överenskommelse om samarbete vilken inte på något sätt kan kallas olaglig eller omoralisk. För många av de ledande inom den fackliga arbetarrörelsen är det närmast onaturligt och omoraliskt att vara neutral så som t. ex. jordbrukets organisationer, TCO och SACO i allmänhet är. Och dessa fackföreningsmän är ur stånd att tro, att arbetsgivarkritik mot t. ex. höga företagsskatter verkligen kan grunda sig på något annat än politiska motiv.

Därför spelar den LO-styrda delen av den svenska organisationspressen en betydande roll även i den politiska opinionsbildningen. Den rollen blir desto större, som tjänstemännens och jordbrukarnas organisationspress håller en neutral linje i politiska frågor där yrkesintressen inte tangeras, medan de arbetsgivarorgan som tar ställning har en ganska obetydlig upplaga.

Jämförelsen kan naturligtvis utsträckas även till andra slags organisationspress än intresseorganisationernas. De ideella organisationerna är ju som regel även de neutrala i politiska frågor.

Detsamma gäller den kommersiella veckopressen. Inte förrän vi kommer över till dagspressen finner vi något som kan bilda motvikt mot fackföreningspressens ensidiga propaganda. Men är det inte så, att de borgerliga dagstidningarna i regel är mera kommersiellt inriktade än de socialdemokratiska och därför också snävare stänger inne politiken på några få spalter — spalter som man bläddrar förbi ganska snabbt i de socialdemokratiska hem som håller sig med en borgerlig tidning. Det har ju f. ö. vid sociologiska undersökningar visat sig, att den som har en klar politisk uppfattning gärna läser ledare där han vet att han ska hitta synpunkter som han föresatt sig att gilla, men samvetsgrant undviker motståndarpartiernas ledare. Klart är likväl att LO-prensens propaganda i verkligheten icke är utan motståndare.

Det sades ovan, att åtskilliga LO-anslutna redan röstar med ett borgerligt parti. Det visar ju om något, att det finns kommunikationsvägar som inte kan kartläggas men som ändå för fram de politiska alternativen till dem som fackföreningspressen med fara för sitt anseende försöker hålla kvar i tron på regeringen.

Den amerikanska konjunktursituationen

Välståndet i USA i dag slår utan tvekan rekord för alla länder. Sysselsättningen är hög och nationalinkomsten stiger — för 1957 beräknas bruttonationalprodukten till omkring 425 miljarder dollar, vilket i sin tur, omräknat i dollar per invånare, tyder på mycket höga förtjänster. Även det viktiga sparandet ligger absolut sett högt.

Men det finns några orosmoment i välståndsbilden. Dit hör bl. a. det förhållandet att amerikanerna sparar i

procent räknat mindre av inkomsterna efter skatt än de gjorde för bara några år sedan. Denna relativa minskning i sparandet kan inte förklaras med att de federala skatterna — som i absoluta tal stigit — tar en större del av nationalinkomsten än tidigare; de federala uttaxeringarna har de tre senaste åren stadigt krävt ungefär 19 % av nationalinkomsten. Däremot har delstatliga och lokala skatter ökat, men inte så mycket att detta kan förklara nedgången i sparandekvoten.

För många finns nyckeln till gåtan om sparandets minskning i den fullständigt enorma omfattningen av avbetalningsköpen. Mer än någonsin förut köper amerikanerna på kredit och detta gäller inte endast varaktiga konsumtionsvaror som bilar, kylskåp och televisionapparater utan också mer efemära ting som kläder och skor, bensin och semesterresor. Man har beräknat dessa privata konsumtionskrediter till 140 miljarder dollar eller ca 900 dollar per invånare, en fantastisk siffra. På en månad avbetalar amerikanerna nu lika mycket som de gjorde på ett helt år under tiden närmast före det andra världskriget. En följd av avbetalningshandelns storlek är att man på sätt och vis förlorat känslan för priset; man frågar inte längre efter vad en vara kostar kontant, utan efter vad den »kostar per månad». Det råder emellertid inte någon tvekan om att genomsnittsam Amerikanen accepterar avbetalningssystemet som en bekväm metod att förvärva varor — och därmed ha nytta och glädje av dem — tidigare än man annars skulle kunnat.

En europé som haft tillfälle att iaktta dessa förhållanden kan inte blunda för att det vilar något feberaktigt över de hektiskt blomstrande konsumtionskrediterna. På officiellt håll i Amerika har man ögonen öppna för att avbetalningssystemet späder på inflationstrycket, men några konsumtions-

begränsade ingrepp uppges inte vara aktuella.

Den frågan kvarstår dock: vad händer med denna på konstlad väg stimulerade efterfrågan, om konjunkturen vänder? Det är knappast för mycket sagt att man riskerar en ytterst kraftig reaktion, om en påtaglig konjunkturbedgång skulle inträffa.

Ingenting tyder visserligen för närvarande på en markant vändning, men den amerikanska konjunkturbilden är inte helt utan skuggor. På New Yorkbörsen har kurserna den senaste tiden varit vikande, om också i måttlig grad. Investeringslusten har överlag dämpats något på grund av en viss räntehöjning och någon avmattning i handelsolika led kan konstateras. Lagerhållningen tenderar att öka, fastän försäljningen som helhet inte stiger. Sysselsättningen har här och var påverkats och det är inte lika lätt som för ett eller annat år sedan att finna de önskade anställningarna. Prisstegringarna börjar möta motstånd och detta kommer med tiden att avspeglas på löne marknaden. På det hela taget anses inflationskrafterna ha försvagats. En nyligen publicerad undersökning visade att företagets vinster sjunkit med 3 % från första till andra kvartalet i år, vilket skulle bero på att ökningen i produktion och försäljning inte förmått hålla jämna steg med de höjda kostnaderna för materiel och arbetskraft.

Denna utveckling är givetvis inte enhetlig. Inom den centrala stålindustrin kan sålunda U. S. Steel Corporation och Bethlehem Steel Corporation rapportera ökade vinster första halvåret 1957, medan däremot Jones & Laughlin Steel Corporation fått vidkännas en minskning. Lika växlande är läget inom en annan amerikansk nyckelindustri, bilindustrin, där Chryslerkoncernen fyrdubblat sina vinster första halvåret, medan General Motors noterat en drygt 4-procentig nedgång;

Ford har däremot fortsatt sin fram-marsch från i fjol och förbättrat sitt läge med 30 %. Oljebolagen har utmärkta tider under det att t. ex. pappersbolagen gått den motsatta vägen. För textil- och konfektionstillverkarna kvarstår svårigheterna, men för verkstadsindustrin och den elektriska industrin pekar kurvan alltjämt uppåt.

Amerikanska ekonomer är inte främmande för tanken att en omkastning i konjunkturen är på väg, men mer än en mycket lätt dämpning räknar man inte med. Man tror i allmänhet inte att det ens skall bli en s. k. recession av den milda typ som inträffade 1953-54 utan snarare en avsakning i stegrings-takten, som dock skulle skada vissa industribranscher och produktionsom-råden tillfälligt.

Mer skulle det alltså inte bli. President Eisenhowers utmärkta ekonomiska rådgivare anses borga för att Washington kommer att ingripa med kraft, om det mot förmodan skulle bli verklig fara å färde. Republikanerna rider högt på det nuvarande välståndet och har inte råd att ta en nedgång inför nästa års viktiga kongressval.

Vänsteroppositionen i östzonen och den tyska socialdemokratin

Ett alltjämt kommunistiskt, men »re-formerat» enhetsparti, över lag höjd levnadsstandard i Östtyskland jämte intima relationer till den västtyska socialdemokratin syftande till ett icke-kapitalistiskt återförenat Tyskland — detta är några teser i det »kontrarevolutionära» program för vilket professor Wolfgang Harich i mars i år dömdes till tio års straffarbete.

»Ostbüro der SPD», den västtyska socialdemokratin byrå för frågor rörande Östtyskland och kontakt med partivännerna där, har omsider publicerat Harichs program. Det har sedan

blivit avtryckt i många västtyska tidningar av olika politisk färg. Här får man veta, att socialdemokratin är illegal i Östtyskland och »socialdemokratism» gäller där för en av de värsta avvikelserna från kommunismens doktrin, dvs. som ett brott som medför hårt straff. Avfällningen Harich synes så småningom ha kommit fram till den övertygelsen att han, då han sökte diskutera enhetspartilinjen med Ulbricht et consortes, »inte längre hade att göra med hederliga meningsmotståndare utan med ett band förbrytare och idioter» — så föll hans slutord under rättegången enligt en ävenledes västtysk socialdemokratisk avslöjande publikation; denna har emellertid blivit dementerad av enhetspartiorganet Neues Deutschland. Hur som helst torde man kunna utgå ifrån att Harich sökt kontakter med bl. a. den västtyska socialdemokratin och att denna, inte minst under kampanjen inför förbundsdagsvalet i höst gärna fattat den vänligt utsträckt handen. Trätobrodern socialdemokratin närmast »till höger om» enhetspartiet SED måste för Harich te sig som en naturlig meningsfrände i konflikten med den benhårda kommunismen. Revoltungen i Östtyskland med Harich-gruppen som tillskyndare och den allmänna, oppositionella oron bland såväl intelligensen som industriarbetarna utgjorde å andra sidan en naturlig anknytningspunkt för den »samtyska» socialdemokratin. Den är förbjuden av SED-regimen (såsom otillbörlig konkurrens i tävlan om arbetarklassens ynnest), men den hoppas på att få bli det dominerande stora arbetarpartiet, Tysklands Labour, i ett återförenat, från sovjetförtrycket fritt Tyskland — samtidigt som den är hårt klämd mellan sköldarna i den av Adenauers CDU dominerade västtyska förbundsrepubliken.

Med denna bakgrund förtjänar Harichs »plattform» onekligen ett spe-

ciellt intresse. Det heter där inledningsvis att »vi vill reformera partiet (dvs. SED) inifrån samtidigt som vi vill bevara marxismens-leninismens positioner. Men vi vill kasta loss från stalinismen.» Den marxistisk-leninistiska teorin måste kompletteras med kunskaper och uppfattningar sådana som på sin tid representerades av bl. a. Trotskij, Bucharin, Rosa Luxemburg och Kautsky; men man måste också ta lärdomar av de jugoslaviska erfarenheterna och de inre uppgörelserna inom Polens och Kinas kommunistpartier. Organisatoriskt bör SED vidta följande åtgärder: göra ett radikalt slut på partiapparaten dominans över partimedlemmarna och återställa den s. k. demokratiska centralismen. (Med den sistnämnda, en hävdgammal klyscha inom partikommunismen alltifrån Kominterns dagar, menas, att åtminstone partimedlemmarna fritt, utan risk för hemliga polisens åtgärder, får diskutera partilinjen samtidigt som denna dock, när den en gång centralt har klubbats av partistyrelsen, skall efterlevas.) Stalinisterna bör uteslutas ur SED.

Harich ville emellertid även ha mera grundläggande reformer i stat och samhälle i »Tyska Demokratiska republiken»: Produktionen bör inrättas i syfte att höja de breda massornas levnadsstandard; även arbetarna måste, i likhet med vad redan är fallet för intelligentsans vidkommande, få komma i åtnjutande av ålderspensioneringen; inga premier längre för segrare i arbetstävlan för att driva upp produktionstakten; arbetarråd i de socialistiska företagen; den enskilda, på medelklassen stödda industrin måste främjas och jämställas med den »folkägda» dito; slut med tvångskollektiveringen, eftersom den inte motsvarar Tysklands speciella omständigheter; de små och medelstora bönderna måste få stöd och uppmuntran.

I och för demokratiseringen och återställandet av de hittills förkvävda medborgerliga fri- och rättigheterna krävs det: Åsikts- och tryckfriheten måste åter bli total, kampen mot kyrkan måste upphöra, universiteten måste åter bli autonoma. Hemliga statspolisen, den s. k. »SSD» (= Staatssicherheitsdienst, sorterande under den ökände polisministern Wollweber) måste upplösas och hemliga processer får inte längre förekomma. En regeringsform måste skapas, där parlamentets suveränitet har återställts men med ett reformerat enhetsparti i täten.

Vidare heter det — tydligen med syfte att inverka på utvecklingen i Västtyskland och befrämja ett någorlunda vänsterradikalt, i ordets egentliga bemärkelse social-demokratiskt jordskred i Bonnrepubliken: »Först då vi har genomfört dessa reformer i Tyska Demokratiska republiken och har skapat en levnadsstandard, som visserligen inte kommer att nå upp till Västtysklands men innebär en principiell förbättring jämförd med den stalinistiska erans, först då är vi berättigade att i vår tur ställa krav på Västtyskland. Som en princip för vår samtycka politik gäller: i ett återförenat Tyskland får det inte ges utrymme för någon kapitalistisk restauration.»

I fortsättningen satsar Harich helt på »en framtida SPD-majoritet i den västtyska förbundsdagen» och på att denna skall »slopa remilitariseringen», avlägsna fascister och militarister från statliga befattningar, förstatliga nyckelindustrierna och dela upp storgodsen »där detta är både nationalekonomiskt och politiskt nödvändigt». Harich kräver också slopande av »det kapitalistiska bildningsprivilegiet» i Bonnrepubliken samt Västtysklands utträde ur NATO. Sedan kunde det bli samtycka fria val och Harich säger sig vara övertygad om att vid ett sådant val socialdemokratin skulle bli tongivande i hela

Tyskland samtidigt som »*de restaurativa krafterna i Västtyskland och stalinisterna i Östtyskland*» skulle bli isolerade.

Programmet förefaller vara en blandning av realistisk reformiver och groteska illusioner grundade på Harichs alltjämt befästa marxistiska dogmatism och därmed sammanhängande bristande insikter i hur en demokrati i stat och samhälle egentligen fungerar; även socialdemokratiska önskedrömmar skymtar i förbigående. Detta förminskar dock inte vikten av vänsteroppositionens krav: man torde också kunna utgå ifrån att Harich faktiskt har diskuterat sina reformkrav med en del av enhetspartiets spetsar. Att partiets ledande män, stödda på ryska bajonetter, skulle kunna vara redo — låt vara att de fortfarande har känning av såväl den ungerska som den polska och i viss mån också den jugoslaviska blåsten — att begå politiskt harakiri genom att tillstyrka även blott en del av Harichs partireformer, var ju från början otänkbart. Å andra sidan får man lov att utgå från Harichs egna förutläggningar. En doktrinär, även en reformivrare sådan, sitter städse i sitt lilla elfenbenstorn. Harich har öppet och vänner emellan försäkrat, att han visst inte ämnade omstörta det östtyska samhället, att han icke konspirerade mot ledningen och att han önskade demokratisera stat och samhälle med legala medel. Naturligtvis kan man utan större besvär ironisera över syften att demokratisera samhället och partiet — med diktaturens goda minne. Men marxisten Harich har tydligen, åtminstone teoretiskt, faktiskt kalkylerat med en utveckling innebärande en »revolution ovanifrån», dvs. en dirigerad revolution inom doktrinens ramar.

Från teoriernas luftiga höjd kommer programmet sedan ner direkt till den västtyska politiska atmosfärens verklighet. Ett à la Harich reformerat en-

hetsparti, fritt från stalinism, vore, skriver han, i fortsättningen endast »en vänstermarxistisk rörelse» som inte längre hade någonting gemensamt med det gamla kommunistpartiet och dess »ödesdigra urartning». Därmed skulle »arbetarenheten» i hägnet av en samtidigt vänsterreformerad socialdemokratism bli ett fullbordat faktum. »Mycket skiljer oss för närvarande från SPD, men främst skiljer oss stalinismen. Därför måste SED överge stalinismen, innan det kan bli fråga om en ärlig samverkan SED-SPD.» Mycket kan SPD givetvis skriva under. Det likhetstecken som Harich sätter mellan stalinisterna i Östtyskland och »de restaurativa krafterna i Bonnrepubliken» — båda utdöms som reaktionära — torde falla socialdemokraterna på läppen. Men i Harichs ekonomiska och politiska program ingår radikalåtgärder av en sort som den tyska socialdemokratin troligtvis inte skulle vilja gå med på ens i regeringsställning.

Trots att Harich nu sitter bakom lås och bom i tukthuset i Bautzen och ökad terror mot oliktankande som Damoklessvärd ständigt hotar just de många misstänkta, av partichefen Ulbricht och hans klick hänade intellektuella revoltörerna, har Ulbricht långtifrån någon lugn nattsömn. Det senaste spektakulära avhoppet, den framträdande östtyske ledamoten av Vetenskapsakademins litteraturprofessorn vid Östberlins universitet Alfred Kantorowicz' övergång till friheten västerut, är givetvis en händelse som också ser ut som en tanke. Den numera 57-årige Kantorowicz har efter tjugosex år i partiets tjänst äntligen tröttnat. Han tjänade partiet i vått och torrt, inte ens revolförsöket i Östberlin i juni 1953 kom honom att överge SED-regimen för vilken han nu — i radio- och tidningsdeklarationer i Västtyskland — endast har den djupaste avsky till övers. Omvändelsen har kommit väl

sent. Men »fallet Harich», »fallet Kantorowicz» m. fl. liknande händelser ser ut att vara länkar i en och samma kedja. Ulbrichts diktatur, som ett tag föreföll vila bekvämt på inte minst de intellektuella medlöparna och trumslagarna, har nu ett osminskat ansikte av brutalt krig mot alla som inte går med på villkorlös likriktning i ande och själ. Mot denna bakgrund ter sig oppositionens bedrifter som en ständigt pyrande eld, mot vilken SED-regimen får allt svårare att mobilisera en effektiv brandkår.

Franska kolonialreformer

När den franska regeringen den 21 augusti lade fram en preliminär plan för Algeriets framtida utveckling, valde den att låta planen följa det mönster, som sedan ett år tillbaka håller på att tillämpas i det s. k. Svarta Afrika, det vill säga i Franska Västafrika och Franska Ekvatorialafrika.

Detta mönster bygger på två huvudlinjer: decentralisering och utvidgad självstyrelse.

Decentraliseringen har för Svarta Afrika inneburit att Västafrika har delats upp i åtta och Ekvatorialafrika i fyra mindre territorier, men var och en av de båda tidigare kolonierna har fortfarande kvar ett centralt, koordinerande organ (Grand Conseil). I Algeriet avser man en uppdelning i fem till sju (antalet ännu inte fastställt) olika, relativt autonoma territorier med ett samordnande organ förlagt till Alger.

Den utvidgade inre självstyrelsen har i Svarta Afrika fått en anmärkningsvärt långtgående form. Vart och ett av territorierna har vid valen den 31 mars i år utsett representanter till ett parlament, där vita och infödda sitter sida vid sida. Parlamentet har i sin tur tillsatt en rådgivande regering

(conseil de gouvernement). Regeringschef är alltid den högste franske administrativa representanten i territoriet (chef du territoire), men vid hans sida står en inhemsk vice konseljpresident, som utses av parlamentet och som i många avseenden fyller funktionen som regeringschef. I övrigt består regeringen av sex till tolv ministrar utsedda av parlamentet; det har blivit kutym att en eller två av ministrarna hämtas från den vita befolkningsgruppen, medan de övriga är infödda. Regeringen utser i sin tur representanter till det samordnande Grand Conseil.

Regering och parlament handlägger framför allt ekonomiska och sociala frågor. Däremot kräver Frankrike fortfarande överinseendet över utrikespolitik, finanser, försvar och rättsväsen. De tillsatta organen har i övrigt befogenheter, som går långt utöver de enbart rådgivande. De har blivit en skola i självstyrelse, en skola i demokrati.

För Algeriets vidkommande är avsikten att ge vart och ett av de planerade territorierna en församling och en rådgivande regering. Däremot är det fortfarande osäkert om man ämnar driva decentraliseringen lika långt som i Svarta Afrika, och huvudfrågan är om centralorganet i Alger skall få en enbart koordinerande uppgift, i likhet med centralorganen i Dakar och Brazzaville, eller om det är avsett att utvecklas till en regering i en federalistiskt uppbyggd algerisk stat. Franska regeringen har lämnat frågan öppen, dels därför att det uppenbarligen har förelegat meningsskiljaktigheter inom regeringen på denna punkt, dels därför att det kan vara av vikt att den inte binder sig för hårt vid en lösning, innan det ännu står klart hur Algerietfrågan kommer att utveckla sig. En algerisk stat är med tanke på den stridbara och fanatiska nationalismen ingen god lösning i franska ögon, men den är

inte otänkbar om statsbildningen äger rum inom ramen för ett nordafrikanskt statsförbund omfattande Algeriet, Marocko, Tunisien och Sahara.

Den nu uppskisserade planen står eller faller givetvis med frågan om Frankrikes möjligheter att effektivt bekämpa de stridande nationalisterna. Vidare är det tvivelaktigt om Frankrike skall kunna vinna internationellt stöd för sin Algerietpolitik vid den debatt om Algerietfrågan, som i höst kommer att äga rum i FN:s generalförsamling.

Om Frankrike skulle lida motgångar på båda dessa fronter, och framför allt om det skulle visa sig omöjligt att pacificera Algeriet, är det givetvis omöjligt att genomföra planen i full utsträckning. Men också i ett sådant fall finns det vissa detaljer i planen som erbjuder intresse — inte som en nyhet i Frankrikes Algerietpolitik men som en bekräftelse på vissa, sedan en tid skönjbara tendenser.

Den ena detaljen är Saharas avskiljande från det egentliga Algeriet. Fransmännen är uppenbarligen beslutna att, vad som än händer med Algeriet, behålla Sahara med dess rika oljefyndigheter.

Den andra är tendensen att uppdelat Algeriet i områden med europeisk respektive muslimsk befolkningsmajoritet. Det sägs uttryckligen ifråga i planen, att gränsdragningen mellan de olika territorierna kommer att ske på sådant sätt, att två eller tre av dem kommer att få »vit» majoritet.

Skulle det gå att återställa lugnet i Algeriet, är det troligt att gränserna mellan de olika territorierna trots allt inte blir så starkt markerade som gränsen mellan områdena med europeisk respektive muslimsk majoritet. Skulle å andra sidan trycket mot Frankrike antingen inom Algeriet eller på det internationella planet bli för starkt och framtvunga upprättandet av

en suverän algerisk stat, då skulle dessa europeiskt dominerade områden också i fortsättningen kunna bli ett franskt brohuvud i Nordafrika.

Förbleknad folkgunst

Den 31 augusti åtskildes kongressen i Washington för att åter samlas på nyåret den 7 januari med perspektivet av ett »mellan-terminval» i november s. å. Trots Eisenhowers enastående majoritet vid fjolårets presidentval förmodade hans parti dock icke bryta den övervikt som demokraterna samtidigt erhöill i kongressens båda hus och som de redan nådde i november 1954. Deras flertal i senaten var visserligen i knappaste laget, men då i augusti den avlidne, herostratiskt ryktbare senatörn McCarthy fick en demokrat till efterträdare, utgör den republikanska minoriteten i senaten 46 mandat mot demokraternas 50. Utgången var även så till vida en besvikelse för regeringspartiet, som demokraten gick in med avsevärd majoritet, fastän hans republikanske motkandidat, Wisconsinens populära guvernör, uttryckligen uppträdde som företrädare för den speciellt Eisenhowervänliga delen av partiet, vilket i sin tur säges ha avhållit anhängare av McCarthyfalangen från att rösta. Segern i Wisconsinvalet hälsades med livlig tillfredsställelse av den demokratiska partiledningen som ett lyckosamt omen för den stundande kraftmätningen nästa november, då som vanligt hela representanthuset och en tredjedel av senaten skall nyväljas, medan tvisten mellan republikanerna i Wisconsin avspeglar tvedräkten hos motparten.

Den avslutade sessionen har icke inbragt något överbetyg åt vare sig presidenten eller kongressen. Ett för Eisenhower så sympatiskt organ som New York Herald Tribune har karak-

teriserat intrycket som »generally negative and confused». Kritiken synes överdriven åtminstone vad resultaten angår. Efter två månaders »hearings» och förhandlingar blev dock kongressen i mars färdig med sitt bifall till Eisenhowerdoktrinen, varigenom U.S.A. kände sig förpliktad och nödgad att efter Storbritanniens och Frankrikes minst sagt misslyckade aktion mot Suezkanalen i fjol höstas söka reparera det avbräck, som därav blev följden, främst på grund av Washingtons ingripande genom FN, för Västerns hela prestige i Orienten. Viljan var god och aktionen välkommen för särskilt medlemmarna av Bagdadpakten, Turkiet, Irak och Iran, vilka befarade att Nassers »seger» — österut allmänt tillskriven mindre amerikansk-rysk samverkan i FN än fastmera Bulganinnoten i början av november med dennas obeslöjade hot att fortsatt anglo-fransk offensiv i Egypten kunde utlösa ett atomanfall mot London och Paris — skulle stimulera dennes iver på ledarskapet för den panarabiska nationalismen i den radikala gestaltning som vinner Sovjetunionens bevägenhet i både ord och handling. Ännu kan man icke klart skönja om Eisenhowerdoktrinen skall kunna förverkliga sitt uppsåt. Den var dock äntligen en positiv åtgärd av Washington efter all tvekan och vacklan under föregående år med försök att för oljans skull hålla araberna vid gott humör på såväl de europeiska västmakternas som Israels bekostnad.

Det måste också medges, att den nya lag som skall bättre skydda negrernas rösträtt jämlikt femtonde tillägget till konstitutionen var ett rätt steg i samma riktning mot likställighet som Supreme Courts förbud 1954 mot dennas tillämpning inom skolväsendet. Under månader pågick ett intensivt spel om en kompromiss mellan Vita Huset och Capitol Hill, där den republikanske senatledaren, Knowland från Kalifor-

nien, i detta fall helhjärtat stödde sin president. Den skicklige demokratiska senatledaren, Lyndon Johnson från Texas, sökte däremot med stort besvär att hålla en medellinje mellan å ena sidan sina radikala meningsfränder i de norra, östra och västra staterna samt å den andra de ytterst motsträviga senatorerna från »the Deep South», där demokraterna av ålder haft hart när enpartisystemets monopol till följd av den efter inbördeskriget nedärvda traditionen att ej uppge några av de vitas mer eller mindre legaliserade privilegier. Republikanerna å sin sida kan åberopa sig på Abraham Lincoln och önskade ytterligare uppmuntra negrerna, vilka 1956 i de östra och norra storstäderna på ett överraskande sätt börjat rösta republikanskt i stället för att som alltid tidigare demokratiskt. Till sist lyckades Lyndon Johnson snickra ihop en kompromiss, som medger jury vid sådana brottmål, där en myndighetsperson av justitiedepartementet i Washington åtalas för brott mot femtonde tillägget. Baktanken var att då en jury i Södern merendels består av vita och dessa i negerfrågor aldrig faller en anklagad vit, man här i viss mån skulle kunna bryta udden av den nya lagens tillspetsade syfte. Lagen gick igenom och det betydde ej, att den demokratiska senatören J. Strom Thurmond från Syd-Carolina slog rekord med ett »filibustertal» på mera än 24 timmar i sträck!

Eisenhower hade icke ådagalagt någon mera påfallande energi att bevaka sin administrations förslag i detta ärende utan överlåtitt uppgörelsen åt kongressledarna. Ännu mera passiv, ja, rent av villrådig hade han visat sig ifråga om hela budgetens totalsumma, mot vilken från början den nu avgångne finansministern Humphrey bestämt opponerat sig såsom en påspädning av den pågående inflationen, vilken till sist skulle vålla »en härresande

ekonomisk depression». Eisenhower medgav, att prutningar kunde göras och kongressen försummade icke att ta tillfället i akt, vilket drabbade militäranslagen och kostnaderna för utlandshjälpen. I sistnämnda hänseende vädjade Eisenhower förgäves i ett TV-tal till publiken om bistånd, men det imponerade icke alls på kongressen! Först när Eisenhower och Dulles personligen ingrep genom frukostkonferenser med partiledarna förmådde de avstyra en planerad större nedsättning.

Eisenhower har fått erfaras, att när han nu författningsenligt icke kan omväljas en tredje gång, hans eget parti icke längre värdesätter honom som en omistlig valchans och demokraterna ej unnar hans parti minsta framgång, vilket de också är i stånd att avvärja med sin kongressmajoritet. Många republikaner och demokrater är också missnöjda med att U.S.A. begynner nedrusta, *innan* Sovjetunionen gjort minsta min härtill utan i stället tydligen är sinnad att spränga den uppreklamerade nedrustningskonferensen i London i FN:s regi och nyss påstått sig ifråga om tillverkning av V2-raketer i jätteformat ha fått försprång på detta för maktbalansen mellan Öst och Väst avgörande område.

Eisenhower torde till fullo inse, att hans enastående viktoria vid presidentvalet i fjol berodde på att U.S.A:s mödrar och hustrur röstade på honom som »fredsgeneral», trötta på tvenne världskrig och isynnerhet på förlustsiffrorna under det senaste till på köpet oavgjorda Koreakriget. Det är dock märkligt, hur denna folkgunst förblekat — i varje fall hos allmänna opinionen, i den mån denna representeras av politiker och tidningsredaktörer. Det går dock för långt, när en demokrat från Västvirginia i representanthuset, med anledning av en kontrovers om en skolproposition, kallade Eisenhower »a lousy liar». I samma debatt

yttrade en annan demokrat från Pennsylvania, att Eisenhower skulle gå till historien som »en annan general Grant, en utmärkt soldat men för uttråkad och likgiltig för att kunna sköta sin uppgift som president... Hävdatecknaren kommer måhända en dag att jämföra Eisenhowers golfspelning med Neros fiolspelning då Rom brann». Den demokratiska partiledaren i representanthuset John W. MacCormack från Massachusetts menade, att presidenten personligen är »a very nice gentleman, but I wonder who he thinks he's fooling».

Eisenhower och Nero — det måtte ha varit *mycket* varmt den dagen i sensommarens odrägligt heta Washington! Eisenhower kan åtminstone hoppas på, att han får ett lika praktfullt mausoleum som Grant vid Riverside Drive i New York. Då han ännu har tre år kvar av sin ämbets tid, är det befängt att föregripa en sådan dom över hans presidentgärning att denna skall utfalla lika förkrossande som över kollegan och föregångaren Ulysses S. Grant.

Österrike

Förbundskansler Raabs sjukdom är en händelse som har vida allvarigare konsekvenser än något annat i Österrikes politiska situation just nu.

Kanslern är en man fylld av energi. Utom sin kraftiga konstitution har han starka nerver. Under en lång tid har han styrt bakom kulisserna — tålmodigt och tyst. I motsats till de flesta yrkespolitiker kan han bedöma landets praktiska ekonomiska problem tack vare sitt mångåriga ordförandeskap i Österrikes viktigaste ekonomiska sammanslutning. Han har förmågan att tålmodigt lyssna till de olika partiernas och intressegruppernas diskussion för att sedan i rätta ögonblicket blixtnabbt fatta det rätta beslutet. Det är Raabs historiska förtjänst att under hans re-

geringstid det statsfördrag kom till stånd, genom vilket Österrike återfick sin frihet. Under honom och hans finansminister Kamitz har Österrike kunnat svinga sig upp till ett relativt välstånd. Den genomsnittliga lönenivån är fullt jämförbar med västtyska förhållanden, turisttrafiken inbringar Nationalbanken över 3 miljarder schilling (600 miljoner svenska kronor). Valutarenservan är större än elva miljarder schilling. Österrike har därigenom fått ett internationellt kreditvärde. Schweiz har beviljat lån till utbyggandet av telefonnätet, järnvägsnätet och utnyttjandet av Donaus vattenkraftreserv, som vid sidan av Alpernas vattenkraft hör till Österrikes betydelsefullaste ekonomiska företag. Trots två skattesänkningar har statsinkomsterna inte minskat utan stegrats väsentligt.

Raab har endast lidit ett men desto känsligare nederlag.

Som bekant valdes socialisternas kandidat Schärf och icke förbundskanslerns egen kandidat professor Denk till förbundsresident. Det är inte att undra på att detta ytterligare försvårar möjligheterna till överenskommelse mellan de borgerliga och de nu av segern uppmuntrade socialisterna. Man delar gärna makten med de borgerliga, men man försöker samtidigt att tränga undan dem i det politiska spelet. Man nöjer sig inte med att endast ha nått maktens positioner, man vill också förstärka dem.

På grund härav blev parlamentets sommarsession nästan helt ofruktbar. Finansministern, som trots motståndet från vänster hade vunnit en betydande framgång med utgivandet av omkring 300 miljoner »folkaktier», ville fullfölja sitt program med en ytterligare sänkning av de direkta skatterna med 20 procent.

Detta har han ännu inte kunnat genomföra, därför att oppositionen sätter

sig emot det av klasspolitiska skäl. Bristande kapitalbildning är allt fort den svaga punkten i Österrikes ekonomiska situation. Detta vet socialisterna mycket väl. Som härskande i staden Wien är de ansvariga för en hel rad storföretag. Dock tillåter deras austromarxistiska förflutna inte begagnandet av det enda till buds stående medlet att främja kapitalbildningen.

De vet också mycket väl att man inte i längden kan upprätthålla hyreslagstiftningen, men de har ännu inte mod att medge sitt misstag. Samma motsättningar som i frågan om skattepolitiken och hyresregleringen, har också hindrat färdigställandet av den sedan länge påfordrade tulltaxan, genomförandet av pensionering för självständiga företagare m. m.

Man väntade sig av parlamentets höstsession att den skulle visa om den redan svårt skamfilade koalitionen ännu var hållbar. Dr Kamitz har endast 14 dagar på sig för förhandlingarna med socialisterna. Departementen kräver anslag på fyrtiotre miljarder, medan finansministern anser ett belopp på trettio tre miljarder tillräckligt.

Även utrikespolitiskt är man nu mer än någonsin i behov av en stark ledning i Österrike. Ett nytt problem har uppstått genom den år efter år växande flyktingströmmen från Jugoslavien. Flyktingarnas antal uppgick bara under juli månad till över 2 000. Härtill kommer det mera permanenta problemet med den än större skaran av ungerska flyktingar. Vad skall göras med dessa hemlösa människor som lämnat sitt land av politiska skäl? Det gäller att försörja dessa flyktingar och att finna plats för dem på arbetsmarknaden. Läget blir särskilt känsligt även därigenom att den officiösa pressen i Belgrad riktat helt ogrundade beskyllningar mot behandlingen av den jugoslaviska minoriteten i Österrike.

Det finns ändå några ljuspunkter att notera. Förhållandet till Tyskland som varit irriterat av vissa äganderätsfrågor har nu utjämnats, och Adenauers besök i Wien beseglade det normala vänskapsförhållande som nazipolitiken på sin tid undergrävt. Den andra ljuspunkten: enligt vissa uttalanden från italiensk sida ser det ut som om man nu i Rom vore benägen att betrakta det beklagliga sydtyroiska problemet med större objektivitet. President Gronchi gav i ett beaktansvärt tal i Brunen vid österrikisk-italienska gränsen uttryck för sin önskan att tyskarna i Sydtyrolen måtte trivas i Italien och inte känna sig som »i en belägrad fästning». En aktad italiensk tidning betonar: »Italien kan inte blunda för det faktum att en överenskommelse träffats rörande Sydtyrolen mellan De Gasperi och den österrikiske utrikesministern Gruber. Det är meningslöst att påstå att behandlingen av sydtyro-larna är en inre italiensk angelägenhet.» Det vore en stor lättnad för den österrikiska utrikespolitiken om det äntligen lyckades att få ur världen denna enda irritationsanledning i förhållandet mellan två nationer som har så mycket att erbjuda varandra i kulturellt och ekonomiskt avseende.

För det tredje måste nämnas att sedan Mikojans besök i Wien den våldsammas propagandakampanjen mot Österrike, vilken var som starkast under det ungerska upproret, tagit slut. Österrike beskyldes för vapensändningar till revolutionärerna, Horty-officerare påstods ha sänts från Wien till Ungern för att tjäna den »kapitalistiska, imperialistiska klicken» osv. i det oändliga. Nu hörs andra tongångar från Moskva, och Pravda förkunnar på statsfördragets tvåårsdag gemyttligt, att den lille eleven bestått sitt prov väl och att neutralitetsandan är »fast rotad» i Österrike, trots vissa kretsars intriger.

Denna översikt visar i hur hög grad

Österrike behöver förbundskanslerns snabba tillfrisknande. För ögonblicket finns det näppeligen någon, utom möjligen Kamitz, vilken dock inte är partipolitiker, som skulle kunna ersätta honom. Just i dagarna har en ny konflikt inträffat med koalitionspartnern, i vilken även förbunds-presidenten är inblandad. I två företag har en del anställda, vilka inte ville ansluta sig till den officiella fackföreningen utan i stället grunda en egen sammanslutning, blivit utsatta för allvarliga hotelser. Fabriksledningen tvangs genom strejkhott att avskeda dessa »svarta får» — även kallade »gulingar». Detta stred uppenbart mot en lag som parlamentet antagit efter erfarenheterna under nazisttiden för att definitivt förhindra varje form av terror inom företagen. Rättegången mot fackförening och företagsledning för denna förseelse förhållades genom allehanda tekniska knep, med bistånd av den socialdemokratiska justitieministern. Nu har förbunds-presidenten på förslag av den socialistiske vicekanslern Pittermann låtit lägga ner processen — tvärt emot alla borgerliga kretsars uppfattning. Enligt författningens bestämmelser är det samme hr Pittermann som under förbundskanslerns sjukdom förvaltar dennes ämbete.

Universitetsutredningen

Uppdraget för 1955 års universitetsutredning innebär »att angripa frågan om universitetens och högskolornas ställning i dagens och morgondagens samhälle i hela dess vidd». I sitt första betänkande, »Den akademiska undervisningen. Forskarrekryteringen.» (SOU 1957: 24), har utredningen av praktiska skäl huvudsakligen koncentrerat sig på de brådskande problem, som sammanhänger med den för varje år kraftigt stegrade tillströmningen av

studenter, framförallt till de filosofiska fakulteterna. Det totala studentantalet har på de senaste tio åren stigit från 14 000 till 24 000 — enbart vid de humanistiska fakulteterna från 3 600 till 9 500. Intet tyder på, att denna utveckling skulle upphöra under den närmast överblickbara tiden. Snarare kan man vänta sig en ytterligare acceleration.

Tillgången på lärarkrafter vid de berörda fakulteterna har inte tillnärmelsevis ökat i samma takt. Den efter kriget inledda universitetsupprustningen har inte bara avstannat — läget har på viktiga avsnitt försämrats. Utredningen beräknar att i förhållande till antalet studerande de personella undervisningsresurserna realiter minskat med 34 % för de humanistiska och 11 % för de naturvetenskapliga fakulteternas del. (Det bör understrykas, att den mindre ogynnsamma utvecklingen för de naturvetenskapliga ämnena till stor del beror på att större delen av nytillskottet av studerande kommer på de humanistiska ämnena. Med hänsyn till samhällets behov får det anses vara en betänkelig tendens, som universitetsutredningen dock icke haft anledning att söka råda bot för.)

Redan av detta skäl skulle en betydande förstärkning av den akademiska lärarkåren utan dröjsmål påfordras. Så mycket mera nödvändigt ter sig detta enligt utredningen i ljuset av de grundliga analyser den ägnat studietiderna och studieavbrotten. Det framgår klart, att endast en mycket liten del av de studerande avlägger examen på den normaltida av en termin per betygsenhet, som examensstadgan föreskriver — generöst räknat var femte humanist och var tionde naturvetare. Än värre är, att ett överraskande stort antal av de studerande helt avbryter sina studier utan examen. Efter femton terminers studier har mindre än hälften vid de filosofiska fakulteterna avlagt examen. Som klara fall av studie-

avbrott kan redovisas 41 % av humanisterna och 31 % av naturvetarna. — Dessa förhållanden skiljer sig drastiskt från vad som gäller fackhögskolorna, där mer än 80 % avlägger examen, dessutom på betydligt rimligare tid än filosoferna.

Utredningen kommer efter komplicerade analyser av statistiken för sin del till den uppfattningen, att studieavbrotten och de orimligt långa studietiderna vid de fria fakulteterna på ett avgörande sätt torde sammanhålla med att undervisningen där inte har tillnärmelsevis samma omfattning och bundna karaktär som vid fackhögskolorna. I huvudsak förefaller detta antagande riktigt. Det förefaller dock, som om man något överskattade just denna faktors betydelse. Skillnaden mellan humanister och naturvetare i fråga om studieresultat synes enligt vissa av utredningens egna undersökningar vara vida mindre än man skulle ha rätt att vänta om undervisningen hade en så dominerande betydelse som antages. Studierna i de naturvetenskapliga ämnena är ju väsentligt mera »bundna» än i de humanistiska.

För att förbättra effektiviteten vid de filosofiska fakulteterna föreslås en särskilt i vissa ämnen relativt omfattande utökning av undervisningens volym.

Först och främst föreslås, att i varje ämne skall uppgöras en detaljerad studieplan, vilken klart skall visa hur många undervisningstimmar av olika slag varje studerande skall ha tillgång till. I takt med studentantalet skall sedan lärarstaben automatiskt utbyggas, så att studieplanen kan hållas med undervisningsgrupper av rimlig storlek. Man skulle på detta sätt komma bort från det absurda förhållandet, att beviljade förstärkningar när de väl passerat det departementala budgetmaskineriet redan skulle vara uppätta av ett ytterligare stegrat elevantal.

Detta förslag synes i allo fördelaktigt, och har också allmänt mottagits med stor tillfredsställelse.

Universitetsutredningen hävdar för sin del, att det inte vore realistiskt att tänka sig att de högst betydande behov av undervisning och handledning som kan förutses skulle väsentligen kunna fyllas av professorer eller docenter. Det skulle ställa sig alltför dyrt att söka möta behovet med tjänster med så ringa undervisningsskyldighet som dessa. Man föreslår därför inrättandet av en ny typ ordinarie tjänster, *universitetslektorat*. Innehavarna av dessa avses i princip icke skola ägna sig åt egen forskning. Undervisningsskyldigheten har därför föreslagits så hög som 12 timmar i veckan, med en antydd men inte på något sätt fixerad latitud uppåt och neråt, beroende på undervisningens mer eller mindre krävande karaktär. Avsikten är, att större delen av undervisningen och ev. även examinationen på kandidat- och magisterstadiet skulle ombesörjas av lärare av denna typ.

Tvivelsutan kan det finnas skäl som talar för detta förslag. Universitetslektoraten ställer sig framförallt väsentligt billigare än att inrätta t. ex. professurer i en omfattning som skulle fordras för att ge samma »utdelning» i form av undervisningstimmar. Det skulle därtill måhända visa sig svårt att besätta ett betydande antal nya tjänster med professors- eller docentkompetenta personer. Utredningen betonar starkt hur smal rekryteringsbasen är, och att det gäller att hushålla med den mest kvalificerade arbetskraften.

Icke desto mindre inger förslaget allvarliga betänkligheter. Utredningen synes ta alltför lätt på det allvarliga problemet om vikten av ett nära samband mellan akademisk undervisning och forskning. Att den själv flerstädes säger sig lägga den största vikt vid att

standarden hålles uppe, kan dessvärre inte helt förta den skepsis man känner inför den föreslagna lösningen. Utredningen förebringa ingen som helst saklig motivering för att föreslå just en så omfattande undervisningsskyldighet som 12 timmar i veckan eller mera. Man har anledning frukta, att det alltför ofta kommer att visa sig ogörligt att vid sidan av en så avsevärd undervisning i tillräcklig utsträckning uppehålla kontakten med vetenskapens utveckling.

Om det befinnes nödvändigt att slå in på den väg utredningen anvisar, måste man i alla fall hoppas, att man inte kommer att gå tillnärmelsevis lika långt som föreslås. Även om en minskning till exempelvis 8 timmar skulle innebära att man får avstå från en del av den undervisningsvolym sakkunnige föreslår, får *kvalitetsvinsten* på längre sikt helt visst anses uppväga förlusten.

Ett problem som ingår i utredningsuppdraget men icke kunnat behandlas i det första betänkandet framstår vid läsningen av detta som påträngande aktuellt: hur stort bör ett universitet få bli? Vid begrundandet av prognoserna om studentantal och förslagen till ofta drastiska utbyggnader av den lägre lärarstaben önskar man att utredningen snarast måtte praktiskt angripa problemet om upprättandet av nya högskolor. Självfallet är det då i första hand Norrlandsuniversitetet som kommer i fråga. Det är svårt att undgå intrycket att det vore en fördel för både forskning och undervisning om en icke för liten del av de nya studenterna kunde hänvisas till nya undervisningsanstalter i stället för att pressas in i de redan ofta bokstavligen överfyllda, där de måste bli mottagna av lärare som odiskutabelt kommer att ha en lägre vetenskaplig standard än den vi hittills vant oss att betrakta som naturlig i vår akademiska under-

visning. Det är möjligt men olustigt att denna standard måste prutas något. — Man bör dock inte glömma vilka relativt obetydliga kostnader det är fråga om. Hela utredningens förslag kostnadsberäknas i själva verket inte till

mera än knappt 10 miljoner kronor. Det är då av yttersta vikt att försämringen inte får gå så långt som utredningen under förklarligt tryck av sina överväldigande prognoser kommit att föreslå.